

Agenda

16/07
Art Zuid wandeling

14/08
Nieuwe Plantage wandeling

04/09
NDSM wandeling

06/09
Plantage Poëzie Prijs

In dit Bulletin

Buurtboekenkastjes

Huizen van de Plantage

Plantagegedicht

Nieuwe Website

Buurt in Boeken

In 2003 verscheen *De Plantage*, een literaire wandeling. De auteur was Ko van Geemert, een van de drijvende krachten achter de Vereniging Vrienden van de Plantage. In dat mooie boekje komen tal van schrijvers langs die banden met de Plantagebuurt hebben.

'Schrijf mij naar Plantage Kerklaan 43 III, want daar zal ik de eerste weken wel het meeste zijn. We zijn hier zielsgelukkig. Vergeleken bij de Eerste Rozendwarsstraat zijn we er enorm op vooruitgegaan: groter, zonniger & absoluut zonder lawaai, terwijl de buurt nog iets waardigs heeft.' Dat schreef Gerard Reve 24 februari 1968 aan Frans Pannekoek. Hij was bepaald niet de enige schrijver die zich thuis voelde in de Plantage. Adriaan Morriën gaf een van zijn gedenkschriften (in 1988 verschenen als *Privédomein* bij de Arbeiderspers) de titel *Plantage Muidergracht* mee, de straat waar hij zich in zijn jonge jaren vestigde.

Journalist Ischa Meijer deed zijn radio-interviews vaak vanuit café Eik en Linde, Frans Pointl en Geerten Meijsing waren trouwe bezoekers. Peter van Straaten en J.J. Voskuil lieten zich inspireren door het Wertheimpark.

De rij is eindeloos maar behoeft vernieuwing. In het vorige Bulletin memoreerden we al dat Herman Koch, Rob van Essen, Adriaan van Dis en Esther Gerritsen de buurt in hun oeuvre laten figureren.

Nu is het de beurt aan u: zoek literaire fragmenten waarin de Plantagebuurt een rol speelt. Stuur die fragmenten naar info@vriendenvandeplantage.nl, onder vermelding van buurtinboeken.

Voor de inzender van het mooiste fragment is er een prijs die op de volgende Literaire Salon (9 november) wordt uitgereikt.

Ariejan Korteweg

'Ongemak is voor mij een drijfveer'

door Erik Hardeman

Marius van Zandwijk maakte het kunstwerk voor de Plantage Poëzie Prijs 2025

De winnaar van de Plantage Poëzie Prijs krijgt dit jaar een kunstwerk van de hand van Marius van Zandwijk (1970) als prijs. De beeldend kunstenaar uit de Weesperbuurt vertelde de redactie van dit bulletin dat hij zich in zijn werk weliswaar laat leiden door zijn persoonlijke ervaring, maar dat een thema voor hem echt interessant wordt als er sprake is van een maatschappelijke discussie.

Van Zandwijk; 'In IJsland woedt al jaren een fel debat over de vraag wat te doen met de op het eiland welig tierende lupine uit Alaska. De plant werd in 1945 in IJsland geïntroduceerd om bodemerosie tegen te gaan. Maar inmiddels is de lupine een invasieve exoot die inheemse planten overwoekert. Toen ik voor het eerst in IJsland kwam, raakte ik eerst gefascineerd door die blauwe lupinevelden, daarna trok het debat over de lupine mijn aandacht. Een drijvende kracht in mijn kunstpraktijk is ongemak. Als ik hoor dat er rond een plek discussie is, dan is dat voor mij een trigger.'

Voor veel werk van Van Zandwijk vormt IJsland het decor, maar op zijn website is ook een serie uit 2019 te vinden met als titel 'Z.t. (Weesperplantsoen)', waarvoor de discussie rond de komst van het Holocaust Namenmonument de inspiratiebron vormde. Hij noemt zijn onderzoek een zoektocht naar subjectiviteit. 'De vraag is telkens hoe mijn eigen ervaring zich verhoudt tot de collectieve verhalen over een plek. Voor mij zit de spanning erin om het intuïtieve met het meer cognitieve te verbinden. Daarom interview ik vaak betrokkenen, bij die lupine bijvoorbeeld mensen van de botanische tuin, wetenschappers en kunstenaars.

Dat onderzoek mondt in mijn geval niet uit in een wetenschappelijk artikel of rapport, maar in een serie

schilderwerken, die zich bewegen tussen figuratief en geabstraheerd.'

Hij merkt op dat het thema 'bezit' van de poëzieprijs van dit jaar ook een nadrukkelijke rol in zijn werk speelt. 'Het ongemak dat ik onderzoek, ontstaat vaak omdat meerdere mensen het gevoel hebben

dat ze eigenaar zijn van een plek. Neem de lupine. Het verhaal begint vanuit de gedachte van de mens dat hij de lupine bezit. Mensen zagen de plant in Alaska en namen hem mee, als was hij ons instrument. Dan blijkt hij tot ergernis van sommigen bezit te nemen van het land, wat volgens anderen juist prima is. Wat mij intrigeert, is dat de betekenis die we aan iets kunnen geven, zo verschillend kan zijn.'

Deze zomer zal hij weer naar IJsland vertrekken, want met het debat rond de lupine is hij nog niet klaar. Bovendien houdt hij van de leegheid in Noord-Europa. 'Je bent er afhankelijk van de omstandigheden. Die relativering van mezelf als mens vind ik heel fijn.'

Van 3 tot en met 12 oktober is in het PC Art Paviljoen van Uitvaartmuseum Tot zover op de Nieuwe Ooster de expositie 'Ik verdwaal' met werk van Marius van Zandwijk. Zie voor zijn werk ook instagram @mariusvanzan en www.mariusvanzandwijk.nl

Tijdens de uitreiking van de PPP wordt Van Zandwijk geïnterviewd en brengen David Vos en pianiste Nettie Krull muziek van o.m. Jacques Brel en Ramses Shaffy ten gehore.

PLANTAGE POËZIE PRIJS 2025

Datum: zaterdag 6 september
Inloop: 14.30 uur
Aanvang: 15.00 uur
Toegang: gratis
Locatie: Luther Museum
Nieuwe Keizersgracht 670

Aanmelding is niet nodig.
Bij grote belangstelling geldt: vol = vol.

Untitled (Floral Hazard), 2024, 60

Nieuwe wandeling door de Plantage: de sociaal-culturele geschiedenis

Trouwe vrienden van de Plantage kennen het mooie boekje met een wandeling door de Plantage. Deze nieuwe wandeling is een vervolg daarop. Natuurlijk is er overlap; wandelend in de Plantage kan je niet om de Hortus, Artis, Plancius en de Hollandse Schouwburg heen. Maar de nadruk ligt op de bewoners en hoe ze leefden en zich vermaakten. De Plantage was grotendeels, maar zeker niet volledig, een Joodse buurt, en dat heeft zijn sporen achtergelaten. We schenken voornamelijk aandacht aan het rijke leven voor de Tweede Wereldoorlog, en aan wonen, wetenschap en uitgaan in de Plantage.

Zo'n 750 jaar geleden stelde Amsterdam nog weinig voor. Pas in de zestiende eeuw begon de kern tussen Singel en Kloveniersburgwal te groeien en breidde de stad zich snel uit: de eerste en tweede uitleg waren hard nodig, en Uilenburg, Vlooienburg en Rapenburg ontstonden. Begin zeventiende eeuw vond de derde uitleg plaats: de grachtengordel werd uitgebreid, de westelijke eilanden ontstonden en ook de Jordaan.

Nog kende de landhonger geen grenzen en men besloot tot de vierde uitleg in 1656 over de Amstel naar een moerassig gebied wat nu de Plantage is. Maar de bevolkingsgroei stagneerde, de pest brak uit, en het Rampjaar (1672) zorgde voor algehele malaise.

De verkoop van percelen kwam stil te liggen en de onbenutte ruimte ten noorden van de Amstel werd vrijgegeven voor stedelijke instellingen, zoals tehuizen voor armen- en bejaardenzorg, de artsenijsuinen van de Hortus en een pleziertuin voor ontspanning en vermaak.

Pas in de achttiende eeuw werden aan de nieuwe grachten herenhuizen gebouwd, en het duurde tot de negentiende eeuw voor de Plantage echt bebouwd werd. Herenhuizen verschenen en theaters, veel theaters. Er waren muziekkuitvoeringen, socialistische bijeenkomsten en synagogediensten, soms zelfs in één gebouw (Plancius).

Najaar 1943 waren de laatste razzia's, de Plantage was half verlaten, had zijn hart verloren en verviel. Langzaam werd de buurt weer tot leven gewekt. In de vroege jaren zeventig woonden er studenten en kunstenaars, er waren gastarbeiderspensions, en de eerste hasjcafés. Nu is de Plantage een mooi gerestaureerd, beschermd stadsgezicht, en weer een beetje het lusthof van weleer.

NIEUWE PLANTAGE WANDELING

Datum:

Met Edith de Leeuw als gids
donderdag 14 augustus

Aanvang:

14:00

Locatie:

Muiderstraat, zijgevel
Portugese Synagoge
(Bij poortje met timpaan van
pelikaan)

Reserveren:

activiteiten@
vriendenvandeplantage.nl

Ovv.

Plantage wandeling

Zo zag het startpunt van de wandeling er uit in februari 1950: de Muiderstraat hoek Rapenburgerstraat (links) met tramlijn 9, gezien in zuidelijke richting naar de Plantage Middenlaan. Rechts de zijgevel van de Portugees-Israëlitische Synagoge. Fotograaf: Ben van Meerendonk (1913-2008). Rechthebbende: Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG)

Het huis van de wiskundeleraar

Plantage Middenlaan 80 werd in 1885 gebouwd in opdracht van Jan Versluys, destijds een bekende wiskundepedagoog en schrijver van talloze leerboeken. De argeloze wandelaar zal in eerste instantie weinig opzienbarends opmerken bij het passeren van dit woonhuis tegenover het Aquarium. Toch is het ontworpen door de gevierde architect-ingenieur A.L. van Gendt (1835-1901), die kort ervoor het Concertgebouw had gebouwd (zie aflevering 1). Pas 's nachts als het licht binnen brandt – wat gelukkig vaak het geval is – word je verrast door een kleurig glas-in-loodraam boven de deur met de maan, de zon, veel sterren en een witte streep (de Melkweg?). In de top van de gevel is in bas-reliëf een stralende zon te zien en iets lager de in elkaar gevlochten initialen JV van Jan Versluys, de bouwheer.

Boven de hoge natuurstenen onderpui zijn nog vier woonlagen van baksteen, onderling gescheiden door geprofileerde natuurstenen lijsten. Een balkon met het oorspronkelijke hekje van siersmeedwerk verradt dat de eerste etage de hoofdverdieping is. IJzersmeedwerk werd na 1850 verdrongen door het goedkopere gietijzer. Maar wie goed bij kas was, gaf toch vaak de voorkeur aan het ambachtelijke smeedijzer. Ook de muurankers hoog in de gevel zijn van smeedijzer.

Van Gendt laat verschillende stijlen samensmelten. Aan de romaans-middeleeuwse architectuur ontleent hij de verdiepte driepas-vorm (soort klavertje drie) en de rondbogige ramen in de zolderverdieping. Dezelfde vormen gebruikt hij in de gebeeldhouwde houten voordeur. De driehoekige frontons bovenin de gevel en boven de voordeur komen uit de renaissance, evenals de zuiltjes en obelisk.

Jan Versluys betrok het huis direct na de oplevering in 1886 met zijn vrouw Maria Catharina Offers en hun drie tienerzonen. Twee dienstbodes verhuisden mee van hun vorige adres: Vossiusstraat 13. Versluys genoot toen al grote bekendheid als pedagogisch vernieuwer door zijn Methoden bij het onderwijs in de wiskunde en bij de wetenschappelijke behandeling van dat vak (1874), een baanbrekend boek vanwege de vakdidactische benadering van het reken- en wiskundeonderwijs. Later was hij bijna 30 jaar wiskundeleraar aan de Rijksschool voor Kunstnijverheid en de Rijks Normaalschool voor Teekenenonderwijs, beide verbonden aan het Rijksmuseum.

Hoe mooi het huis ook ontworpen was, Jan Versluys verhuisde in 1910 naar Baarn en vervolgens naar St. Moritz in Zwitserland, waar hij op 75-jarige leeftijd is overleden.

Ceintuurstiksters

De volgende bewoners waren Daniel Goedkoop (1850-1929), zijn vrouw Antje Vis en hun vijf kinderen. Ook hij was als eigenaar van de werf 't Kromhout aan de Hoogte Kadijk en later directeur

van de Nederlandse Scheepsbouw Maatschappij een bekende Amsterdammer. Pieter Goedkoop (zie aflevering 1) was zijn neef.

In 1930, een jaar na de dood van Goedkoop, vestigde zich hier het Portugees Israëlitisch Jongensweeshuis Aby Jetomim (vader van de wezen), een van de oudste Joodse organisaties voor weeskinderen in Amsterdam. Binnen bevindt zich een plaquette waarop het stichtingsjaar 1648 en het vorige adres, Jodenbreestraat 89, staan vermeld. Het weeshuis werd geleid door Isaäk Drukker en Sara Drukker-Duque. In 1943 werden zij en twee van hun vier dochters, evenals de nog aanwezige weesjongens, gedeporteerd en vermoord. Na hun deportatie vorderde de Luftwaffe het gebouw. Hoe cynisch kan het gebruik van een gebouw uitpakken!

In de jaren '50 werd een deel van het pand gebruikt door naaiatelier Durondo, dat blijkens advertenties in Het Parool met grote regelmaat op zoek was naar 'ceintuurstiksters en -plaksters'. In de jaren '70 gaf Catharina M.M. Wolf-Renckens, gediplomeerd lerares handwerken, het pand onder de naam 'Plantagehuis' bekendheid door er concertjes en exposities te organiseren.

Op het ogenblik staat het pand te koop.

door Liedewij Loerakker

Buurtbibliotheekjes

Tussen de regels van de buurt

Je komt ze tegen op onverwachte plekken: kleine buurtbibliotheekjes. Stille bewijzen dat lezen leeft in de Plantage. Tijdens een zomerse wandeling viel mijn oog op een paar van die kastjes. Bij schemering liep ik langs de Henri Polaklaan, waar een buurman net de inhoud van drie volle tassen in het kastje zette. Toen ik hem vragend aankeek, glimlachte hij een beetje beschaamd.

‘Zomerschoonmaak’, zei hij. ‘De meeste zijn ongelezen.’

Er schijnt zelfs een woord voor te zijn: tsundoku, het Japanse gebruik om boeken te verzamelen zonder ze te lezen. Gelukkig raken boekenplanken vol – en kunnen de buurtbibliotheekjes van die verzamelingen meegenieten.

Aan de Binnenkadijk sprak ik een studente biologie. Ze vertelde dat ze op zomerse dagen graag een boek uit het rek pakt, aan het water gaat zitten, en het daarna weer terugzet.

‘Ik lees van elk boek een stukje, telkens iets anders. Dat maakt het zo leuk.’ Alleen als ze écht verliefd wordt op een boek, neemt ze het mee naar huis.

Het meest bijzondere kastje vond ik binnen bij de Albert Heijn aan het eind van de Sarphatistraat. Daar waakt een vrouw over de inhoud van de boekenkast in de winkel met bijna rituele toewijding. ‘Ik orden het drie, soms wel vier keer per dag’, zei ze trots. ‘Op genre, formaat, kleur. Het moet er netjes bij staan.’ En dat is te zien. Alles heeft een plek. Alles wordt bekeken, herzien, herschikt. Tussen de boeken duiken soms andere schatten op: een kinderschoentje dat kennelijk wordt doorgegeven, een oude cd-speler, een poster of een speciale editie.

Juist dát maakt deze kastjes bijzonder. Niet alleen de boeken, maar het leven eromheen. De ogen die blijven hangen. De handen die aarzelen. Het boek dat je neerlegt en toch weer meeneemt. Of je ze nu leest, verzamelt of gewoon doorgeeft – laat ze blijven zwerven. Een herinnering die we met elkaar delen. Misschien is het niet het boek dat je zoekt, maar wel het verhaal dat je nodig had.

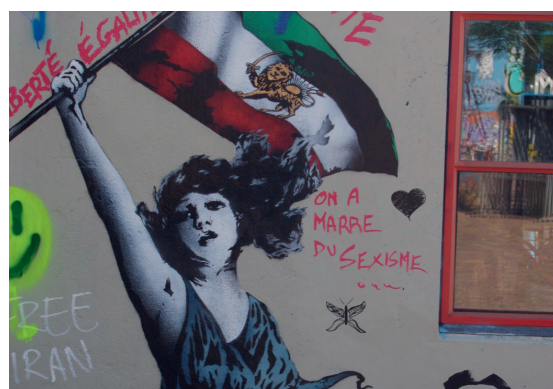

Architectuurwandeling

Donderdag 4 september brengen wij o.l.v. Geert van Boxtel een bezoek aan Nederlands grootste culturele vrijplaats. De voormalige NDSM scheepswerf werd een mediawerf met kunstinstallaties, studio's en horeca, veel graffiti en woontorens met 5000 woningen in aanbouw.

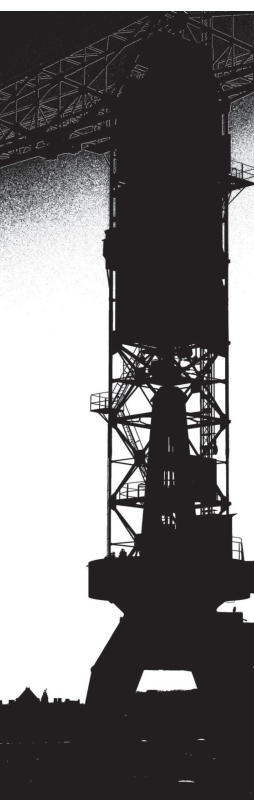
De wandeling begint bij het NDSM-veer op het NDSM eiland, 13.30 uur, de mooiste manier er te komen is via veerpont F4 van CS of F7 van Pontsteiger (20 minuten!).

Een wandeling van ongeveer drie kilometer, met na een pauze gelegenheid tot bezoek aan het Graffitimuseum (€ 19,50, met Museumkaart € 14,50).

NDSM WANDELING

Datum:	Met Geert van Boxtel donderdag 4 september
Aanvang:	13:30
Locatie:	Trefpunt het NDSM-veer (NDSM eiland)
Reserveren:	activiteiten@ vriendenvandeplantage.nl
Ovv.	NDSM wandeling

Plantagegedicht

Mijn lente

*Mijn kleine hand lag stil - niet rustig! - in zijn groote hand
als een gevangen vogel. O! niet een die weg zou vliegen -
Een zalige onrust was er op dien eersten dag
Waarop ik Rome zag.
Wij liepen zwijgend op het Forum, zij aan zij.
Was 't op een tempel waar het stond gebeiteld of geschreven?
Hij voerde mij erheen, vertaalde het Latijn voor mij:
Dat 't goddelijk is om lief te hebben en te leven.
En leerde 't mij.*

Lizzy Ansingh

Uit *Maatstaf*, oktober 1957. Tot 21 september is in het Luther Museum de tentoonstelling *De magische wereld van Lizzy Ansingh* te zien, met schilderijen, servies, gedichten, boeken en foto's van deze veelzijdige Amsterdamse Joffer, die 150 jaar geleden werd geboren.

Nieuwe Website

De website van de Vrienden van de Plantage is al decennia een baken van rust: een stemmige zwartwit-foto van de buurt, het plantagegedicht en veel informatie over de vereniging. Het bestuur vond dat het tijd werd om te vernieuwen. Met vormgever Juul Spee (die o.a. de website fotostrips.nl maakte) wordt gewerkt aan een vormgeving die beter past bij deze tijd.

Met meer kleur en de agenda hoog op de pagina zodat de bezoeker meteen ziet wat er te gebeuren staat. En met de mogelijkheid opnamen in beeld en geluid te plaatsen van activiteiten zoals de Plantage Poëzie Prijs, de Literaire Salon en Hoe maakt u het? Zodat ook de Vriend die er niet bij was de activiteit kan meebeleven.

De bedoeling is de vernieuwde website in de herfst te lanceren.

ART ZUID WANDELING

Datum: woensdag 16 juli
Aanvang: 14:00
Locatie: Trefpunt De Starbucks op station Zuid
Reserveren: activiteiten@vriendenvandeplantage.nl
Ovv. Art Zuid wandeling

SOOP LEZINGEN

Er zijn t/m augustus geen SOOP lezingen ivm de verbouwing.

Verkrijgbaar in de
boekhandel

ISBN 9789024448494

COLOFON

Redactie Evelien Boer, Erik Hardeman
Ariejan Korteweg en
Liedewij Loerakker
Vormgeving Liedewij Loerakker
Uitgave Vereniging Vrienden van de
Plantage,
Nieuwe Keizersgracht 108,
1018 VG Amsterdam
Bestuur Evelien Boer, Joop Hox, René
Mentink, Liesbeth de Ruijter,
Monica van Steen en Kathleen
Warners

WORD VRIEND VAN DE PLANTAGE

Nieuwe leden aanmelden via
www.vriendenvandeplantage.nl.
Contributie particulieren €20,
huisgenoten €8, instellingen/
bedrijven vanaf €50 p.j. Betalingen
NL04 INGB 0004 4314 90 t.n.v.
Vereniging Vrienden van de
Plantage, Amsterdam.

HIER DE
ADRESSTICKER